

Maili Malin

VTT, dosentti, erikoistutkija
Siirtolaisuusinstituutti
maili.malin@migrationinstitute.fi

Pakolaistaustaisten nuorten aikuistuminen Suomessa ja muissa Pohjoismaissa

Avainsanat: pakolaistaustaiset, muut maahanmuuttajataustaiset, toisen tai korkeamman asteen opinnot ja tutkinnot, Pohjoismainen vertailu

Pohjoismainen CAGE-tutkimus on päättymässä ja on aika esitellä osaa keskeisimpiä rekisteritutkimuksen tuloksia. CAGE:ssä (Coming of age in exile – Health and socioeconomic inequity in young refugees in Nordic welfare states) tutkimme 2015-2020 pakolaistaustaisten ja muiden maahanmuuttajataustaisten, lapsena Pohjoismaihin muuttaneiden koulutuspolkua, työmarkkinaosallisuutta sekä terveyttä Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Päätulos on, että Tanskassa kaikki maahanmuuttajataustaisten koulutusindikaattorit (suoritetut tutkinnot, koulutuspuokkaat, koulumenestys) olivat heikompia kuin muissa Pohjoismaissa. Ruotsin tulokset olivat parhaimpia. Norja ja Suomi sijoittuvat näiden kahden maan välille. Tutkimuksemme vahvisti aikaisempia tutkimustuloksia siitä, että ulkomaalaistaustaiset suorittavat toisen ja korkeamman asteen tutkintoja vähemmän kuin kantäväestö vielä niidenkin nuorten keskuudessa, jotka ovat syntyneet Suomessa.

CAGE tutkimus koostui erilaisista työpaketeista, joissa tutkittiin maahanmuutto-, työ-, koulutus- ja terveystieteitä eri Pohjoismaissa. Poliittika-analyysien lisäksi tehtiin haastattelututkimuksia maahanmuuttajanuorille eri Pohjoismaissa sekä terveydenhuollon, ja opetustoimen henkilöstölle sekä työnantajille. Tanskassa tutkittiin turvapaikanhakijalasten vastaanottokäytäntöjä haastattelemalla ter-

veydenhuollon työntekijöitä ja turvapaikanhakijoita. Norjassa taas tarkasteltiin nuorten koulutussiihtymiä yläkoulusta lukioon ja ammatillisiin opintoihin haastattelemalla opiskelijoita ja koulujen henkilökuntaa. Suomessa haastateltiin nuoria heidän koulu- ja työhistoriastaan sekä työnantajia maahanmuuttajien rekrytoinnista. (Raportit löytyvät www.cage.ku.dk.) Näin yhdistettiin indikaattorien rekisteritieto, poliittika-analyysit ja kokemuksellinen tieto, jotka valottavat hyvin ilmiön eri puolia. On tärkeää huomioida, että tutkimme lapsina maahan muuttaneita, joilla on lähtökohtaisesti kohtuullisen hyvät mahdollisuudet oppia kieltä, kouluttautua haluamaansa ammattiin, työllistyä, ylläpitää terveyttään ja elää hyvää elämää rauhallisissa yhteiskuntaoloissa.

Ensimmäisessä työpaketissa analysoimme vuosien 1990-2015 rekisteritiedoilla nuorten koulutuspolkua, työmarkkina-asemia, työkyvyttömyyseläkeläisyyttä ja mielenterveyttä. Vastasin hankkeen rekisteritutkimuksesta Suomessa, joten keskityn tässä tekstissä kuvaamaan lyhyesti koulutusta koskevia päätuloksia. Vertailutiedot eri maiden välillä löytyvät jo julkaistusta raportista nuorten toisen ja korkeamman asteen koulutuksen suorittamisesta. Muista integroitumisen indikaattoreista julkaistaan raportti loppuvuodesta 2020.

Miten lapsina ja nuorena Suomeen muuttaneiden integroituminen onnistui?

Jaottelimme tutkittavat lapset pakolaistaustaisiin ja muihin maahanmuuttajataustaisiin vuosina 1971–1999 syntyneisiin, jotka olivat alaikäisinä (<18 vuotta) muuttaneet Suomeen ja asuivat pysyvästi maassa 1990–2015. Pakolaistaustaiset tunnistimme siitä, että he ja heidän vanhempansa (tai ainoa tiedossa oleva vanhempi) olivat syntyneet niin sanotuissa pakolaismaissa. Pakolaistaustaisista 15 % oli tullut Suomeen ilman vanhempiaan ja heitä tutkimme erikseen toisessa tutkimuksessa. Vastaavasti määritimme muut maahanmuuttajataustaiset. Lisäksi erotimme omiksi ryhmikseen Suomessa syntyneet pakolaistaustaiset ja muut maahanmuuttajataustaiset. Meillä oli kantasuomalaisista syntymävuoden mukaan kaltaistettu vertailuryhmä. Seuranta-aikamme päättyi vuonna 2015, jolloin tutkimuksen ensimmäisen sukupolven, ulkomailla syntyneet henkilöt olivat 16–44-vuotiaita ja toisen sukupolven, Suomessa syntyneet nuoret 16–29-vuotiaita.

Tutkinnot

Tilastokeskuksen opiskelutietokannasta saimme tiedot nuoren aloittamista toisen tai korkeamman asteen opinnoista 1990–2015 väliseltä ajalta ja tutkintotietokannasta nuoren kaikki suoritettut tutkinnot. Tutkinnot on koodattu ISCED-luokituksen (Unesco International Standard Classification of Education) mukaisesti. Lisäksi meillä oli tiedot tutkintojen suoritusvuosista. Koulutusluokitus ISCED on kansainvälistä vertailua varten kehitetty. Tässä käytämme ISCED-luokituksen koulutusastetietoa, joka saa seuraavat arvot:

- 3 = ylempi toisen asteen tutkinto (lukio- ja toisen asteen ammatillinen koulutus, ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot)
- 4 = erikoisammattitutkinto
- 5 = ammatillisen opistoasteen tutkinnot
- 6 = ammattikorkeakoulututkinto, teknillisten oppilaitosten insinöörin tutkinnot, metsätalousinsinöörin ja merikapteenin tutkinnot sekä yliopistojen alemmat korkeakoulututkinnot
- 7 = ylempät ammattikorkeakoulututkinnot, yliopistojen ylempät korkeakoulututkinnot
- 8 = lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot.

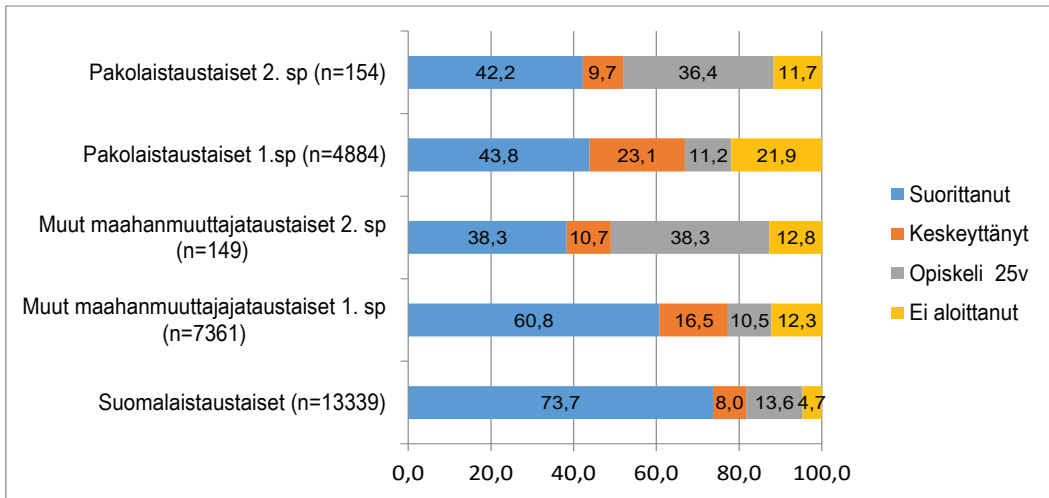
Kolmasosa tutkittavista oli muuttanut Suomeen alle 6-vuotiaana, 41–42 % 7–12-vuotiaana ja vajaa kolmannes 13–17-vuotiaana. Viimeksi mainitulla ikäryhmällä on usein haasteita kouluun ja uuteen kotimaahan

sopeutumisessa sekä koulukielen ja jo tässä vaiheessa vaativien oppisisältöjen oppimisessa. Niin oli myös meidän tutkimuksesamme, sillä 13–17-vuotiaana Suomeen ns. pakolaismaista muuttaneissa oli vähiten toisen asteen opintonsa suorittaneita ja eniten taas oli niitä, jotka eivät olleet aloittaneet toisen asteen opintojaan lainkaan. Suurin osa pakolaistaustaisista on Somaliassa (21,6 %), entisen Jugoslavian alueella (20,8 %) ja Irakissa (17,9 %) syntyneitä. Toisessa sukupolvessa vanhempien yleisimmät syntymämaat olivat vastaavasti suuruusjärjestyksessä Somalia, Vietnam ja entisen Jugoslavian maat.

Ulkomailla syntyneet ei-pakolaistaustaiset henkilöt olivat suorittaneet eniten toisen asteen tutkintoja 25 ikävuoteen mennessä (60,8 % vs. kantasuomalaiset 73,7 %, Kuvio 1). Vähiten toisen asteen tutkintoja olivat vastaavasti suorittaneet Suomessa syntyneet muut kuin pakolaistaustaiset (38,3 %), mutta he olivat vuonna 2015 varsin nuoria ja heidän opintonsa olivat vielä edessä tai heistä suuri osa opiskeli vielä 25-vuotiaana. Eniten opintonsa keskeyttäneitä ja niitä, jotka eivät olleet aloittaneet lainkaan toisen asteen opintoja, oli ensimmäisen sukupolven pakolaistaustaisissa (23,1 % ja 21,9 %). Vähiten opintonsa keskeyttäneitä oli suomalaistaustaisissa nuorissa (8 %).

Kun tarkastelimme ammattikorkeakoulun ja yliopiston alempien ja ylempien tutkintojen suorittamista 30 ikävuoteen mennessä, selvisi että ulkomaalaistaustaiset suorittivat näitä tutkintoja merkittävästi vähemmän kuin kantasuomalaiset. Ulkomaalaistaustaisista eniten ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintoja olivat suorittaneet muut kuin pakolaistaustaiset maahanmuuttajat (25,5 %). Naiset suorittivat kaikissa ryhmissä alle 30-vuotiaana enemmän korkea-asteen tutkintoja kuin miehet (lukuun ottamatta vietnamilaissyntyisiä). Miehet taas suorittivat enemmän toisen asteen tutkintoja suomalaistaustaisissa ja ”muut maahanmuuttajat”-ryhmässä. Samoin kuin alle 25-vuotiaana, nuoret miehet keskeyttivät toisen asteen opintonsa naisia useammin kaikissa ryhmissä ennen 30:ttä ikävuottaan.

Nuorten välisen sukupuolten tasa-arvon kannalta on huolestuttavaa, että kaikissa ulkomaalaisryhmissä miehiä useammin naiset eivät olleet aloittaneet lainkaan toisen asteen opintoja 25:een ikävuoteen mennessä. Perusteella olisikin tärkeää intensiivisesti tukea, motivoida ja ohjata maahanmuuttajataustaisia tyttöjä toisen asteen koulutukseen. Toisaalta kun kaikissa ryhmissä nuoret miehet keskeyttivät toisen asteen opintonsa nuoria tyttöjä useammin, tulee poikienkin opintojen ohjaukseen ja tukeen toisella asteella panna erityisesti ja enemmän kuin nykyään.

Kuvio 1. Toisen asteen opintojen kulku ennen 25-ikävuotta maahanmuuttotaustan ja sukupolven mukaan, % (sp=sukupolvi).

Pohjoismainen vertailu

Pikkulapsina Pohjoismaihin muuttaneille pakolaislapsilla oli yleensä teini-ikäisenä muuttaneita paremmat koulutustulokset, kuten korkeammat keskimääräiset keskiarvot 9. luokalla ja enemmän ylemmän toisen asteen tutkintoja. Keskituloisista maista, kuten entisestä Jugoslaviasta ja Iranista, muuttaneilla pakolaisilla on yleensä paremmat koulutustulokset kuin matalan tulotason maista, kuten Somaliasta muuttaneilla. Alkuperämaan sosioekonominen tilanne ja sodan konteksti vaikuttavat siihen, missä määrin pakolaislapset saavat muodollista koulutusta alkuperämaassaan. Näin näillä tekijöillä on vaikutusta myös lapsen myöhempään koulutustuloksiin.

Ruotsin pakolaistaustaisilla nuorilla oli parhaat koulutustulokset verrattuna muiden Pohjoismaiden pakolaistaustaisiin. Ruotsin pisin muuttoliikehistoria merkinnee maahanmuuttajalasten sujuvampaa integroitumista kouluihin. Ruotsissa kuitenkin havaittiin suuria koulutuseroja lapsen saapumisiän mukaan. Norjassa maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutustasoerot olivat yleensä pienempiä kuin muissa maissa. Tanskassa ja Suomessa pakolaistaustaisten koulutustasot olivat Ruotsia ja Norjaa heikompia. Tanskan tiukat ja rajoittavat maahanmuutto- ja kotoittamispolitiikat heijastuvanevat näissä tuloksissa, sillä pakolaislapsilla ei ole samantyyppisiä koulutusoikeuksia kuin muissa Pohjoismaissa. Suomessa havaitut huonommat tulokset saattavat liittyä maan suhteellisen lyhyeen muuttoliikehistoriaan ja vähäisempään kokemukseen pakolaisten integraatiosta yleensä. Pakolaisväestön muita Pohjoismaita pienempi koko Suomessa voi myös rajoittaa näiden havaintojen yleistettävyyttä.

joismaita pienempi koko Suomessa voi myös rajoittaa näiden havaintojen yleistettävyyttä.

Pakolaistaustaisten ja kantaväestön välinen ero suoritetuissa keskiasteen tutkinnoissa oli kaikissa Pohjoismaissa suurempi kuin vastaava ero korkea-asteen tutkinnoissa. Lopputuloksissa tutkijoiden johtopäätös onkin: koska keskiasteen tutkinnon suorittaminen on tärkeää työmarkkinoille pääsulle, on keskiasteen koulutuksen saavuttamista helpottaville politiikoille annettava enemmän painoarvoa kuin korkea-asteen koulutuksen edistämiseksi.

Lopuksi

Suomen koulutusjärjestelmän katsovaan olevan OECD-maiden parhaimmistoa, mutta se ei näytä olevan sitä alaikäisinä Suomeen muuttaneille, eikä Suomessa syntyneille ulkomaalaistaustaisille. Eriarvoisuutta ilmenee, vaikka koulutuspolitiikassa ja –käytännöissä pyritäänkin tasa-arvoistamaan lasten ja nuorten koulutusmahdollisuuksia. Kouluissa toteutetut toimet ja oppilaan saama tuki eivät näytä olevan riittävän vaikuttavia, jotta ne tasoittaisivat nuorten taustoista aiheutuvia koulutuseroja. CAGE Suomen tulokset vahvistavat jo aiemmin tunnettua tutkimustietoa. Ulkomaalaistaustaisen lapsen ja nuoren on opittava uusi kieli, ja tällä opetuskielillä erilaiset peruskoulun oppisisällöt, mikä on suuri urakka.

Siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen opintoihin on nuorelle tulevaisuuden kannalta kriittinen nivelvaihe. Tässä siirtymässä julkinen valta pyrkii hallinnoimaan

nuoria niin, että mahdollisimman moni haakee, pääsee ja aloittaa opintonsa toisella asteella sekä valmistuu sieltä. Osalla nuorista tämä opintopolku voi kuitenkin olla varsin mutkittileva tai katkonainen. Kun siirtymisen järjestelmä on hajanainen ja sirpaloitunut, voi se helposti pudottaa nuoren siirtymäpolulta syrjään tai pitkäksi aikaa kotiin.

Asiantuntijoiden mukaan siirtymää voi hankaloittaa se, että peruskoulu ja toinen aste ovat rakenteellisesti niin erillään toisistaan. Toisen asteen opinnot vaativat usein paljon itsenäistä opiskelua nuorilta, jotka saattaisivat tarvita vielä aikuisten tukea opinnoissaan. Nuoreen liittyviä haavoittuvuustekijöitä sille, ettei nuori ole hakenut, päässyt ja aloittanut opintoja toisella asteella eikä ole mennyt töihin, ovat äidin vähäinen koulutus ja nuoren erityisopetuksen mukainen yksilöllinen opimäärä yläkoulussa. Tutkimusten mukaan näistä nuorista suhteellisen suuri osa oli muun kielisiä. Mahdollisten haavoittuvan aseman lisäksi muun kieliset nuoret joutuvat kilpailemaan toisen ja korkeamman asteen

opiskelupaikoista äidinkieleltään suomen- ja ruotsinkielisten kanssa.

Suomen koulujärjestelmä saa kuitenkin kiitosta ja tunnustusta kielitietoisesta opetuksesta sekä lapsen ja nuoren tilanteen kokonaisvaltaisesta huomioimisesta peruskoulussa. Huolimatta kielitietoisesta opetuksesta ja nuoren oikeudesta oman äidinkielen sekä suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetukseen PISA 2012 -testituloksissa erot ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten nuorten välillä olivat edelleen varsin suuret. Onko niin, että maahanmuuttajataustaiset nuoret pärjäävät ja etenevät opinnoissaan yhtä hyvin kuin kantasuomalaiset, vasta kun heidän vanhempinsa sosioekonominen asema ja koulutus lähentyvät suomalaistaustaisten vanhempien työllisyyttä ja koulutustasoa ja kotikielestä on tullut suomi tai ruotsi? Tämä vie aikaa. Helpoin tapa tukea kaikkien nuorten toiselle asteelle siirtymistä, siellä pysymistä sekä sieltä valmistumista olisi lisätä opetushenkilöstön nuorille opintojen aikana antaman tuen määrää sekä parantaa sen laatua.

Tuomas Martikainen &
Pirkko Pitkänen (toim.)

Muuttoliikkeiden vuosisata

Kylmän sodan päättymisen jälkeen olemme eläneet kasvavan kansainvälisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen aikaa. Tiivistyneen globaalin taloudellisen ja poliittisen yhteistyön myötä ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt. Globalisaatio, kaupungistuminen, väestönkasvu ja ilmastonmuutos ovat megatrendejä, jotka todennäköisesti jatkuvat tulevina vuosikymmeninä. Lisääntyvän kansainvälisen muuttoliikkeen ja muun kansainvälisen yhteistyön ja yhteiselon myötä myös globaalit riskit kasvavat. Muuttoliikkeiden vuosisata avaa kansainvälisen liikkuvuuden ilmiöitä sekä nostaa esiin mahdollisia tulevia kehityskulkuja.

Julkaisuja 37. Siirtolaisuusinstituutti 2020. 90 s.

Hinta 25 € +
toimituskulut